

ної тональності, на якій легко і природно сприймаються забуті звертання: пані, панночко, панове, панове товариство, панове громадо, добродію, добродійко, товаришу, друже, господарю, хазяїне, хазяйко, газдо, газдине, жіночко, дівчино, хлопче, парубче, козаче та ін. Іван Огієнко допомагає і визначити зміст кличного відмінка як "комунікативного", як спосіб ніби наблизити до себе свого співрозмовника та до певної міри заявити про себе.

Література

1. Анкетування студентів ЖДПУ імені Івана Франка.
2. Тимошик М. "Лишусь навіки з чужиною..." Митрополит Іларіон (Іван Огієнко і українське відродження. – Вінніпег-Київ. – 2000.
3. Monuments. Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митр. Іларіона) (1907-1968). Том 2-ий second volume. – К., 2001.

Анотація

У статті зроблено аналіз уживаних звертань у мовній практиці студентів, а також наведено зразки словесних формул звертань в епістолярній спадщині І.Огієнка.

The analysis of using forms of the appeals in the student's language practice is done and the examples of the word's formulas of appeals in the epistolary inheritance of Ogiyenko are given in this article.

Борис Коваленко

м. Кам'янець-Подільський

НЕНОРМАТИВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ

Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) – учений-мовознавець – залишив нащадкам чималу наукову спадщину. Особливу увагу він приділив популяризації української мови, у тому числі й живого народного мовлення. Подавав свої мовознавчі студії переважно у журналі "Рідна мова", редактором якого був упродовж тривалого часу. Не можна не згадати також його "Український стилістичний словник" – унікальну працю в україністиці, в якій міститься багатий матеріал із відповідними коментарями. Цінним для нас є підхід І.Огієнка до аналізу мовних явищ: "З особливим натиском, – зауважує він, – підкреслюю, що ніде я не виступаю законодавцем моди, – скрізь я тільки об'єктивний історик того, що було і що єсть в житті нашої мови. Ніде я не осуджую ніякої форми, – бо всі вони витвір живого життя, – я лише констатую самий факт, яким він єсть" [5].

В умовах теперішньої лібералізації мовностилістичних норм у мові української періодики досить звичайним засобом вираження стилістичної розкутості автора стало залучення в текст

позанормативних запозичень з інших мов, не кодифікованих нормативними словниками української мови.

Так, досліджуваний матеріал (90-ті роки ХХ ст.) засвідчує проникнення в мову газет англіцизмів, що пояснюється насамперед широкою сферою функціонування англійської мови у всіх сферах суспільного життя, внаслідок "пожвавлення економічних і культурних контактів нашої країни з Америкою й Англією" [8, 87]. Деякі англіцизми функціонують у мові сучасної української публіцистики як чужомовні вкраплення, зберігаючи свою іншомовну структуру, наприклад: "Слава Богу, за кордоном у *найклубах* відповідного рівня такого не буває" (ВЗ, 29.0104.02.99, с. 10; від *англ.* night club – нічний клуб), хоч більшість із них у газетних текстах функціонують регулярно. Серед хвилі англіцизмів виділяються так звані варваризми – "іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що не стали загальноживаними, не відповідають нормам даної мови, зберігаючи своє національноконотативне забарвлення" [4, 59]. Варваризми – як справжні, так і штучні, як мовою оригіналу, так передані і засобами української мови, потрапляючи в мову газет, дещо знижують рівень публіцистичного стилю, наприклад: "Ось вам, козаки, і *"вері вел"* (ПВ, 03.12.98, с. 3) > від *англ.* very well – дуже добре, відмінно; "... завдяки йому [О.Бузині] *"ніпл"* охопить шевченкоманія – усі кинуться читати й перечитувати твори і біографію поета..." (УС, 26.101.11.2000, с. 7) > від *англ.* people – народ; "... український інформпродукт – це, по суті, *секондхенд* з Росії" (УС, 2026.04.2000, с. 7) від *англ.* second hand – з других рук.

Функціонують у мові газет і деякі запозичення з французької мови. Це галліцизми, що вже давно відомі розмовно побутовому мовленню. Вони, потрапляючи в мову періодики, дещо знижують публіцистичний стиль, наприклад: "А може, пристрасність згаданої замітки мого колеги провидняється в незабгнених туманах ментальності вітчизняного журналіста, до якої пасує, *пардон*, грубувата цитата" (УМ, 18.02.99, с. 5) > від *франц.* pardon – вибачте; "Прагнучи зробити усе *"шарман"*, постановники чомусь забули потурбуватися про озвучення українською мовою" (УК, 19.10.98, с. 8) від *франц.* charmant – чарівно, мило; "Хоча ні, саме нормальне слово й зазнає утисків, а от для словесного багна *ала* Бузина жодних перешкод у країні немає" (УС, 26.101.11.2000, с. 7) > від *франц.* ala – означає належність.

У періодиці почастишали випадки вживання позалітературних полонізмів (це, як правило, не нові запозичення, а давніші, що вже тривалий час функціонують в уснорозмовній мові жителів цих регіонів): *господарка* "господарство, економіка", *файний, файно* "гарний, гарно", *ровер* "велосипед", *мешти* "туфлі" тощо. Наприклад: "Кидайте, дядьку, імпортного *ровера*. Свій – не гірший!" (УМ, 27.01.99, с. 9). Але є й нові, наприклад *моделька*: "Лідер "Роллінг стоунз", що купається не тільки у славі, а й чесно зароблених за тридцять років виступів мільйонах, вскочив у гречку з якоюсь *"моделькою"* з Бразилії" (УМ, 19.01.99, с. 16).

Проте найбільшу частину запозичень у газетних текстах становлять русизми, тобто "слово, його окреме значення, вислів, граматична форма тощо, запозичені з російської мови або утворені за її зразком. На синхронному рівні під русизмами переважно розуміють російську мовну одиницю, що перебуває за межами української літературної мови і не зафіксована її словниками, яка потрапляє спонтанно при інтерференції чи включається із стилістичною метою в українське усне або писемне мовлення" [2, 526]. У мовознавстві питання міжмовної інтерференції було і залишається досі актуальним. "Невмотивоване запозичення слів з однієї мови в іншу, – за словами А.П.Коваль, – свідчення невибагливості, неваги і неповаги до своєї мови, низької загальної і мовної культури..." [3; 45]. В умовах масового українсько-російського білінгвізму на лексичному рівні найвиразніше виявляється так звана негативна інтерференція, тобто суміш елементів лексичних систем української та російської мов.

Русизми у газетних текстах україномовних періодичних видань є досить продуктивним джерелом поповнення стилістично зниженої лексики. Вони трапляються в газетах як безпосередні лексичні запозичення, а також (хоч це явище є й не таким помітним) як ненормативні калькування. Так, численні невмотивовані русизми значною мірою витіснили власне українську лексику [7, 89], наприклад: *бариння* "дівчина" ("Стоїть *бариння* років 15ти, з нею два хлопці". – УМ, 10.02.99, с. 11); *безналічний* "безготівковий"; *біліберда (беліберда)* "нісенітниця" ("...як побачу "благодійника" надміру веселим – роблю більш-менш вірогідний висновок, що зранку приходив Типографман і є небезпека появи на шпальтах "ВК" його совкової *біліберди*". – ВК, 12.01.99, с. 6); копилка "скарбничка" ("Спустошення "*котилки*" уряду благословлялося в ім'я народної освіти, яка давно вже чекає підвищення зарплатні". – УМ, 05.01.99, с. 3); *нада* "треба" ("Врешті-решт, попри дотепну критику Івана Дзюби і Юрія Ілленка, Володимир Олександрович переконав присутніх, що єсть таке слово – "*нада*". – УМ, 21.02.1997, с. 3); *пуцать* "пускати" ("Чужу горілку "не *пуцать*". – УМ, 04.02.99, с. 9). Останнім часом значно активізувалося під впливом російського просторіччя вживання слів *мужик* "чоловік – доросла особа чоловічої статі" ("Я не буду спекулювати на тому, чим намагаєтесь козиряти Ви, називаючи, наприклад, на прес-конференції "канівську четвірку" кандидатів у Президенти "нелюдами". Можливо, у Вашому лексиконі це означає "хороші *мужики*". – Т, № 43.10.99, с. 1), "...йому [українцю] ще далеко до німця, шведа чи японця, але російського *мужика* він значно переважає". – УС, 2026.04.2000, с. 11), "Все робилося тихо і добровільно, тому коли до справи долучилася міліція, в *мужика* очі були на лобі". – УМ, 10.02. 99, с. 11), "Пригадую розповідь одного "*мужика*". Предмет оповідки – величезна жовта жінка над площею Незалежності". – УС, 21.10.99, с. 4).

Часто наводиться також русизм *девочка* ("...скомпрометований модним серед російських політиків відеоматеріалом "про

лазню і *девочек*”, залишитися на своєму посту”. – УМ, 23.04.99, с. 3), зокрема як засіб передачі чужої мови, наприклад: “Хороша *девочка*, хай хоч їсти варить” (УС, 2026.04.2000, с. 10). Щодо використання цього слова, то С.П.Самійленко ще в 60ті роки зазначав, що “сучасні російські поети просто закохані в українське слово *дівчата*, українським же студентам слово *дівчата* не до вподоби, вони замінюють його у розмовах між собою специфічним за значенням і емоційною забарвленістю російським словом *девочки*” [6, 92-93].

У суспільно-політичній лексиці позанормативні русизми також становлять помітну частину: *бастувати* “страйкувати”; *казна* “скарбниця” (“З міської *казни* для створення системи буде виділено майже 32 тис. грн.”. – ВК, 26.01.99, с. 5); *марати* “плямувати” (“...радянські воїни, що виконували “інтернаціональний обов’язок” у ДРА (хоча хто питав у них згоди відправлятися на війну?!) не мали права “*марати*” честь мундира”. – УМ, 27.01.99, с. 7).

Питання очищення української мови від небажаних, невмотивованих русизмів перебуває в колі невідкладних завдань українського мовознавства. Особливо ефективною ця робота була у 20х – на початку 30х років ХХ століття, що засвідчують праці О.Курило, О.Синявського, М.Гладкого, М.Сулими, І.Огієнка та ін. Актуальним залишається це питання й тепер. “Усі ми знаємо і щодень бачимо, як далеко зайшло розпочате царатом і продовжене тоталітарним радянським режимом зросійщення нашого народу, тобто позбавлення його предковічного духовного підґрунтя, руйнування його цінностей і святощів” [1]. Явище невмотивованого, нічим не виправданого вживання російських слів замість відповідних українських у розмовній мові людей, які не володіють нормами української літературної мови, відзначається практично у всіх працях зі стилістики та культури української мови, у підручниках та посібниках з української літературної мови. Явище “суржику” критикують у різноманітних мовних колонках і на сторінках у газетах та журналах, у передачах на мовні теми на радіо й телебаченні. Проте воно, на жаль, поки що не виявляє тенденції до звуження. На практиці одним з перших звернув увагу на масове вживання невиправданих русизмів в українській мові і подав рекомендації щодо їх усунення І.Огієнко: “Замічу тут, що наша власна українська мова така багата, така колоритна, що просто гріх перед своїм Народом поповнювати літературну мову нашу непотрібними позичками з мов чужих..., було б непростимим гріхом дивитися, як ця мова, – дзеркало давнього стану нашого, – потроху, але невпинно затягується чужими елементами, мов та людина, що попала в тягуче болото...”. І на сьогодні його “Український стилістичний словник” (1924 р.) є актуальною працею в цій ділянці.

Умовні скорочення газет:

ВЗ – Високий замок (Львів), ВК – Вечірній Київ (Київ), ПВ – Подільські вісті (Хмельницький), Т – Товариш (Київ),

Урядовий кур'єр (Київ), УС – Українське слово (Київ), УМ – Україна молода (Київ).

Література

1. Жулинський М.Г. Без єдиної державної мови не буде України // Вечірній Київ. – 27 січня 1999 року. – С. 6.
2. Їжакевич Г.П. Русизм // Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В.М.Русанівський, О.О.Тараненко (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 526.
3. Коваль А.П. Культура української мови. – К.: Наукова думка, 1964. – 194 с.
4. Ленець К.В. Варваризм // Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В.М.Русанівський, О.О.Тараненко (співголови), (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 59.
5. Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книжка для вивчення української мови / Інститут дослідів Волині. – 2 вид. – Вінніпег, 1978. – 496 с.
6. Самійленко С.П. Про деякі питання культури мови вчителя / Про культуру мови. – К.: Наукова думка, 1964. – С.88-96.
7. Товстенко В.Р. Просторіччя в українській мові як структурнофункціональне явище: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2000. – 22с.
8. Тодор О. Запозиченняангліцизми у мові преси 80-90-х років // Українська мова. – Ополе, 1993. – С.87-88.

Анотація

У статті розглядається використання ненормативних запозичень у мові сучасних українських газет. Показано, що вони є вагомим засобом створення мовної образності в періодиці, але, разом з тим, невмотивоване використання ненормативних запозичень нічим не може бути виправдано.

The article deals with a problem of nonnormative loan words in the language of modern Ukrainian newspapers. It is demonstrated that they are substantian mean of making the speech figurativeness in periodicals but, at the same time, amotivational use of nonnormative loan words can't be defensible.

Євгенія Сохацька

м. Кам'янець-Подільський

ІВАН ОГІЄНКО ПРО БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНІЧА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ "НАШОЇ КУЛЬТУРИ" 1935-1937 рр.)

Діяльність Івана Огієнка сучасні дослідники однозначно визначають багатогранною. На сьогодні достатньо охарактеризовані такі її аспекти, як державотворчий (О.Завальнюк, М.Тимошик, І.Тюрменко), культурно-просвітительський та освітянський (В.Ляхощький, Л.Ляхощька, А.Марушкевич, Г.Опанасюк), релігійно-філософсь-